

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-270-1-8>

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Філіпович М.Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
докторантка Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Російсько-українська війна яка розпочалася 24 лютого 2022 року актуалізувала питання ролі і значення історичної освіти, а також потребу переосмислення методологічної складової досліджень з історії України.

У сучасних реаліях, коли в Україні йде війна, а напередодні здійснювалися реформи, зокрема у системі освіти, звертає на себе той факт, що на жаль історична наука залишилася найбільш консервативною і стагнаційною порівняно з іншими гуманітарними освітньо-науковими галузями. Якщо в українській філології з заздрісною регулярністю переглядаються освітні програми, що у свою чергу дозволило досить швидко реагувати на повсякденні реалії і вилучати російських письменників з шкільних програм; українська абетка та правопис за тридцять років незалежності нашої держави переглядалася що найменше два рази, то в історичні освітні програми – фактично, після появи праць О. Субтельного, нічого новітнього не вносилося.

Звичайно, на початку 90-х років ХХ століття історична освіта зазнає суттєвих структурних змін, значним чином опираючись на історичні розробки діаспорних вчених, таких як от Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко та ін., що дозволило у досить швидкому темпі перетворити курс історії України з регіонального, вторинного навчального курсу на курс історії суверенної держави з повноцінним історичним корінням.

Зміни які відбулися у 90-х роках ХХ століття в історичній науці призвели у до пошуку нової методології навчання історії та змін у вітчизняній педагогіці та методиці навчання перейшовши на принципово нову площину – «органічне поєднання загальнодемократичних й гуманістичних засад з національними і державними» [5]. Хоча, як на

нашу думку, саме таке формулювання з часом змусить загальмувати розвиток методики навчання історії, оскільки прикриваючись загально-демократичними й гуманістичними засадами та базуючись на недостатньому знанні власної історії і виховані на засадах комуністичної ідеології українські історичні кола з певною сором'язливістю і боязною будуть відстоювати власні національні історичні корені, робити акценти на українській історії та українських історичних персонажах, що раз у оглядаючись, що скажуть східні чи західні сусіди.

На думку О. Савченко розробка концептуальних засад шкільної історичної освіти у 90-ті роки ХХ століття відбулася у кілька етапів, які пов'язані з прийняттям важливих освітніх програмних документів та законів – «Концепції гуманітаризації загальної середньої освіти» (С. Гончаренко, Ю. Мальований) та Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») [5].

Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 було затверджено Національну доктрину розвитку освіти у якій декларувалося, що «освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності».

Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями» [3].

При тому слід зазначити, що у 1990-х роках перед Україною постала нагальна проблема формування єдиноцентричної історичної пам'яті для всієї країни. Проблема була пов'язана, у першу чергу, не лише з тим, що Українська держава заявила про свою незалежність, але й з тим, що для різних регіонів шкільні програми були різні. І це тривало значний час і після проголошення незалежності. Громадян країни не вчили на принципах єдиної спільної історичної пам'яті, яка, зрештою, теж не була напрацьована. Всі спроби щодо впровадження національної ідеї перекривалися ідеями долучення до загальнолюдських надбань та до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин.

Звичайно, впродовж усіх років питання викладання історії та національної пам'яті піднімалося неодноразово. У Львівському національному університеті вводиться новий курс «Історична пам'ять та історична освіта», який передбачає вивчення основних концепцій й підходить до історичної пам'яті та історичної політики, зміст і напрями реформ шкільної історичної освіти в Україні, зміст навчальної і методичної літератури з історії у світлі категорій історичної пам'яті [2].

У Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького ще у 2018 році проф. В. Гоцуляком піднімалося питання «Шкільна історична освіта: проблеми та перспективи її удосконалення». Який зазначив, що «формування глибокого й правдивого уявлення про

історію її історіографію сприятиме систематизації історичних знань, які мають свою стратифікацію та спеціалізацію у середовищі наукового історичного співтовариства та учителів історії у школі» [6].

Окрім академічної спільноти на сполох всі ці роки били і фахівці середньої ланки освіти. Так у грудні 2021 р. В. Дяків, переможець 2020 р. Global Teacher Prize Ukraine, вчитель історії, громадянської освіти та основ здоров'я Заліщицької державної гімназії (Тернопільщина) в інтерв'ю «Новій українській школі» наголошував, що «першим завданням у викладанні історії України я вбачаю формування концепції історичної освіти. Виокремлення ключових моментів, навколо яких розгортаються причинно-наслідкові зв'язки і формується національна та громадянська свідомість.

Питання в тому, що в нас, на жаль, немає такого документа, ба більше – навіть розуміння його необхідності» [1].

За всі роки незалежності, слід констатувати, так і не була напрацьована єдина історія для всієї України. Більше того, насправді в державі існували певні сили які саботували будь-яке зрушення у даній сфері. Відгуками на такі дії і події можна назвати навіть ту ситуацію, коли владні інституції на рівні МОН і НАЗЯВО видають рекомендації щодо збільшення курсів української історії у навчальних закладах, однак, лише у поодиноких випадках (Запорізький національний університет) дослуховуються до таких рекомендацій, більше того розпалюється значна дискусія у соціальних мережах щодо доцільності даних рекомендацій. При тому, хочеться нагадати, що наші споконвічні північні вороги, перше що роблять на захоплених територіях – це привозять власних вчителів та знищують пам'ятники української історії та музеї, одним із сотень прикладів може слугувати демонтаж в Маріуполі пам'ятника Жертвам Голодомору 1932–1933 років.

Значущість історичної пам'яті та єдиної історії для всіх громадян української держави стала зрозумілою під час війни. Так, МОН України 5 травня 2022 року, ініціювало проведення семінару-нарада «Шкільна історична освіта в часи російсько-української війни». Основними питаннями які виносилися на обговорення: як розповідати школярам про передумови, характер і наслідки війни Росії проти України; ключові події, явища і процеси в історії ХХ ст. у сучасних підручниках України та Росії: компаративний аналіз змістовного наповнення, ціннісних орієнтацій, методичних підходів до вироблення в учнів критичного мислення; перегляд і доповнення шкільних програм у зв'язку з військовою Росією проти України. Спікерами семінару були: фахівці МОН, науковці Інституту історії України НАН, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», представники ЗВО та інші.

У липні 2022 року львівські освітяни та науковці розробили нове концептуальне бачення розвитку історичної освіти в Новій українській

школі та запропонували Концепцію шкільної історичної освіти. Одним і з ключових питань яке потрібно нагально вирішити є «усунення конфлікту історіографічних напрямів, який щоразу більше увиразнюється (цей конфлікт пов'язаний з різним визначенням основи української історії – народ, держава чи ідентичність?)» [4].

Однак, такі заходи це лише спроби пояснення одного історичного факту, насправді ж історію України потрібно не пояснювати одним вирваним з контексту тисячолітньої історії фактом, а слід розробити цілісну систему яка б дозволяла сформулювати основи національної ідеї та політику історичної пам'яті українського народу.

Література:

1. Дяків В. Про те, чому вивчення історії через набір дат шкодить і чому починати тему незалежності в старшій школі – це запізно. <https://nus.org.ua/articles/vasyl-dyakiv-pro-te-chomu-vyvchennya-istoriyi-cherez-nabir-dat-shkodyt-i-chomu-pochynaty-temu-nezalezhnosti-v-starshij-shkoli-tse-zapizno/>
2. Історична пам'ять та історична освіта. Опис курсу. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/course/istorychna-pamyat-ta-istorychna-osvita-v-ukrajini>
3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президент України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
4. Оновлення гуманітарної освіти в школі: як викладати історію. URL: <https://osvita.ua/school/reform/87149/>
5. Українська шкільна історична освіта: основні етапи становлення URL: https://www.ippo.if.ua/files/%D0%86%D0%9C/ukr_shkilna_osvita_gafijchuk.doc
6. Шкільна історична освіта: проблеми та перспективи її удосконалення. URL: <http://histfilos.cdu.edu.ua/hovyny/653-shkilna-istorychna-osvita-problemy-ta-perspektyvy-ii-udoskonalennia.html>